

New York City: Labov

William Labov munkájáról általában úgy vélekednek, hogy az teremtette meg a nyelvi változat kvantitatív kutatásának mintáját. Labov számos olyan problémát vetett fel, amelyek még ma is problémák, és számos módszert javasolt megoldásukra. Egyik legkorábbi nyelvváltozat-kutatása az (r) változó vizsgálata volt New York Cityben (Labov, 1966), de ez igen kisléptékű vizsgálat volt. Labov úgy vélte, hogy a New York-i beszédben újra megjelent az *r* magánhangzók utáni ejtése, a jelenség felülről terjed lefelé, inkább a fiatalabb, mint az idősebb emberek beszédében, minél formálisabb a beszédhelyzet, annál többször fordul elő, és hogy ez az ejtésmód gyakoribb szövegeken (például *floor* 'emelet'), mint mássalhangzók előtt (például *fourth* 'negyedik'). Ezeket a hipotéziseket úgy ellenőrizte, hogy bement három nagy New York-i áruházba (Saks, Macy's és S. Klein), amelyek határozottan eltérő társadalmi csoportokat szolgálnak ki (felső, közép- és alsó osztálybeliek látogatják őket), és olyan áruházi osztályok holléte felől kérdezősködött, amelyekről tudta, hogy a negyedik emeleten vannak. Amikor az eladó válaszolt, úgy tett, mintha nem hallotta volna a választ, és ezzel előhívta a „*fourth floor*” gondos megismétlését.

A 7.4 táblázat az (r) használat előfordulását mutatja a három áruház alkalmazottainak körében (Labov, 1972b, 51. p.).

7.4 táblázat
Az *r*-használat százaléka három New York-i nagyáruházban

	Saks (%)	Macy's (%)	S. Klein (%)
[r] mindenütt	32	31	17
néhány [r]	30	20	4
egyetlen [r] sem	38	49	79
Megkérdezettek száma	68	125	71

Forrás: Labov (1972b, 51. p.)

A táblázatról leolvasható, hogy a Saksnál és a Macy's-nél dolgozók 32, illetve 31 százaléka használ minden esetben [r]-t, a S. Klein alkalmazottainál csak 17 százalék; a S. Klein 71 megkérdezett alkalmazottjának 79 százaléka nem használ egyáltalán [r]-t, míg a Saksnál megkérdezett 68 alkalmazottnak csak 38, a Macy's 125 megkérdezett alkalmazottjának pedig csak 49 százaléka nem ejt soha [r]-t.

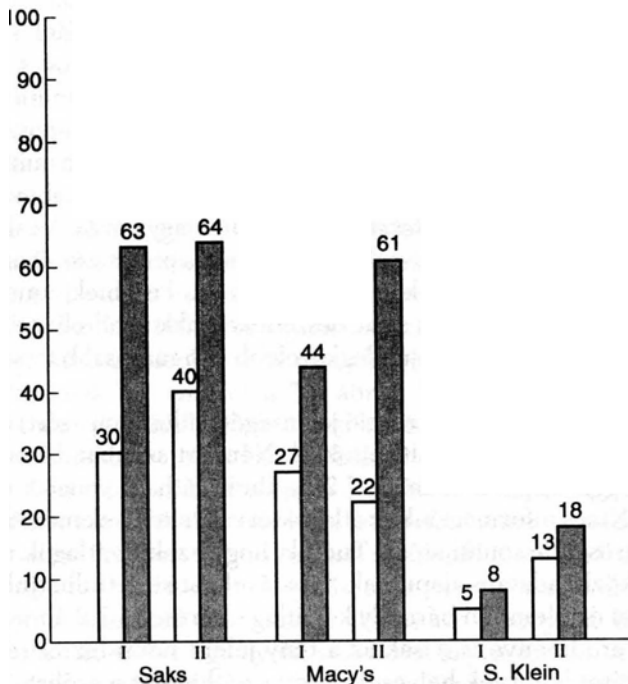
Ami az *r*-es ejtés előfordulásának helyzetét illeti (vagyis mássalhangzó előtt, illetve szóvégen, és első válaszként, illetve megismételt válaszként), Labov a 7.1-es ábrán látható megoszlást tapasztalta. Ez az ábra azt mutatja, hogy a Saksnál jobban favorizálták az *r*-es ejtést, mint a Macy's-nél, S. Kleinnél viszont jóval kevésbé. Az ismétlés során gyakoribbá vált az *r*-es ejtés, és a *floor*-t minden helyzetben többször ejtették *r*-rel, mint a *fourth*-t. A statisztikai szignifikancia szempontjából Labov nem ellenőrizte ezeket az eredményeket, ezért nem tudjuk megmondani, hogy mennyire megbízhatóak következtetései, annyit mondhatunk csupán, hogy az adatok olyan rendszerbe látszanak szerveződni, amilyenről beszélünk.

A nagyáruházi adatok további elemzése azt mutatta, hogy a Saksnál az idősebb emberek használták kevesebbszer az *r*-es ejtést. Az S. Klein áruházból származó adatok viszont ezen a ponton nem voltak meggyőzőek, a Macy's-ből származó adatok pedig a várttal teljesen ellentétes irányba mutattak: az *r*-es ejtés gyakorisága nőtt az életkorral. Ez a tény arra a következtetésre indította Labovot, hogy a legmagasabb és a legalacsonyabb társadalmi csoportok tagjai nem hajlamosak megváltoztatni kiejtésüket azután, hogy az kamaszkorukban megszilárdult, de a középső társadalmi csoportok tagjai ezt időnként megteszik társadalmi becsvágyaik miatt. Ez utóbbi hipotézist később, egy átfogóbb New York City-beli vizsgálatban ellenőrizte, és úgy találta, hogy megállja a helyét.

Labov szerint ma New York Cityben nagyra értékelik az olyan szavak, mint a *car* ('autó') és a *guard* ('őr') *r*-es ejtését. A felső középosztállyal kapcsolják össze, jóllehet ennek az osztálynak a tagjai nem mindig használják ezt a kiejtést, és ha használják, akkor sem minden alkalommal. Meg kell jegyeznünk, hogy az *r*-es kiejtést nem mindig értékelték itt nagyra. New York Cityben a 18. században az *r*-es ejtés volt általános, a 19.-ben az *r* nélküli, és a II. világháború végéig ez is maradt a legelterjedtebb. Az *r*-es ejtés nyilván a háború alatt vált ismét presztízskejtéssé, talán annak eredményeként, hogy nagy népességmozgások voltak a városban; átalakult az *r*-es ejtéssel kapcsolatos attitűd, a nyilvánvaló közönyt egyre több embernél váltotta fel az *r*-es ejtés használatának vágya.

7.1 ábra

Az (*r*) százaléka; [*r*] a fourth (fehér) és a floor (sötétített) első (I) és második (II) kiejtésekor három New York City-beli nagyáruházban

Forrás: Labov (1972b, 52. p.)

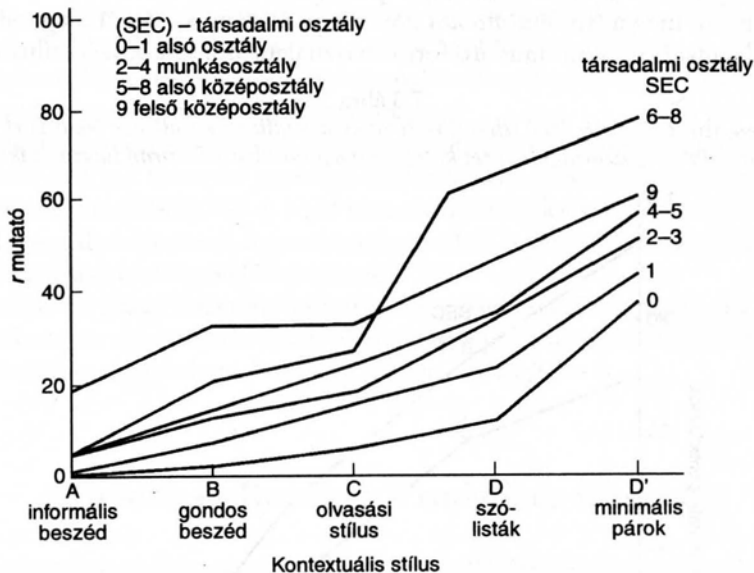
Ezt a vágyat világosan kimutatták az 1960-as években szubjektív reakciókat mérő tesztekkel. A tesztek felvételekor azt kérték a személyektől, hogy értékeljenek *r*-es és *r* nélküli kiejtést használó beszédmintákat. Közelebbről azt kérdezték, hogy milyen állás-kilátásaik vannak szerintük bizonyos embereknek, akiknek a beszéde csak az *r*-t tartalmazó szavak kiejtésében különbözött, továbbá megkérték őket, hogy mondják meg, hogy ők maguk az *r*-t tartalmazó szavak melyik kiejtését használják. A tesztek azt mutatták, hogy a felső középosztálybeli és 40 év alatti New York-iak szinte egybehangzóan az *r*-es kiejtést helyezték, jöllehet kevesebb mint a felük használta maga is az *r*-t minden lehetséges esetben. A 20 év alattiak ugyancsak gyakrabban használták az *r*-es ejtést, mint a 20 és 40 év közöttiek, ami arra utalhat, hogy az *r*-es ejtés terjedőfélben van. A 40 felettiéknél körülbelül 60 százalékra esett vissza az *r*-es ejtés helyeslése, használata pedig drámaian lezuhant 10 százalék alá. Lényegében ugyanez volt a helyeslés és a használat összefüggése a többi osztálynál is, bár egy eset kivételével az arányok jóval alacsonyabbak voltak. Ez az eset, az alsó középosztály, bizonyos körülmények között jóval gyakrabban használta az *r*-t, mint a felső középosztály. Az alsó középosztálybeli beszélők nemcsak hogy helyezték az *r*-es ejtést, hanem hajlamosak voltak túl is teljesíteni azt, amit a legközelebbi magasabb osztály normájának tekinthetünk a szólisták és a minimális szópárok felolvasásakor.

Ezt az eredményt részletesebben meg kell vizsgálnunk, mert Labov különlegesen erős állításokat fogalmaz meg vele kapcsolatban. A 7.2-es ábra azt mutatja, hogyan használják a különböző társadalmi osztályok különböző beszédstílusokban az *r*-t, a leginformálisabb stílustól (például amikor arról mesélnek, hogyan sikerült valamilyen halálos veszedelemből kiszabadulniuk) a legformálisabbig (például a *bit-bid*-hez és a *pa-par*-hoz hasonló szavak listájának hangos felolvasásakor) (Labov, 1966, 240. p.).

Az ábrán láthatjuk, hogy az *r* használatát növeli a társadalmi osztály és a stílus formalitása. De van egy figyelemre méltó kivétel: Labov alsó középosztálybeli beszélői túlteljesítik a felső középosztálybeli beszélőket a szólisták és a minimális szópárok esetében. Erről az eredményről tettem említést a 6. fejezetben. Labov ezt a grafikonon *áthidalásnak* nevezi, és a *hiperkorrekciónak* példaként magyarázza. Az alsó középosztályba tartozó beszélők tudják, hogy az *r*-es kiejtésnek nagy a presztízse, és amikor szólistákat és szópárokat olvasnak, azaz, amikor olyan helyzetbe kerülnek, amelyik megkívánja tőlük, hogy alaposan megfigyeljék saját beszédüket, akkor túlteljesítik referenciacsoportjuk, ebben az esetben a hozzájuk legközelebb álló magasabb társadalmi osztály, a felső középosztály teljesítményét.

Labov nagyra tartja a hiperkorrekciónak jelenségét, különösen azért, mert összefügg a nyelvben épp folyamatban lévő változásokkal. Nem árt azonban bizonyos óvatosságot tanúsítani a dologgal kapcsolatban. A 7.2-es ábrán látható vonalak csoportátlagokat reprezentálnak. Nincs információnk az átlagoktól való eltérések mértékéről, ezért nem tudjuk, mennyire összehasonlíthatóak. Tudjuk, hogy ezek az átlagok minden esetben igen kevés adatközlő adatain alapulnak. Ráadásul azt sem tudhatjuk, hogy szignifikáns-e statisztikai értelemben bármely két átlag eltérése. A 7.2 ábra áthidalása lehet számítási hibák eredménye is. Csak az a tény jelent némi biztosságot arra nézve, hogy Labov állításai lehetnek helyesek, hogy az áthidalás a szólistáknál és a szópároknál is előfordul.

7.2 ábra
r-es ejtés New York Cityben társadalmi osztály és beszédstílus szerint

Forrás: Labov (1966, 240. p.)

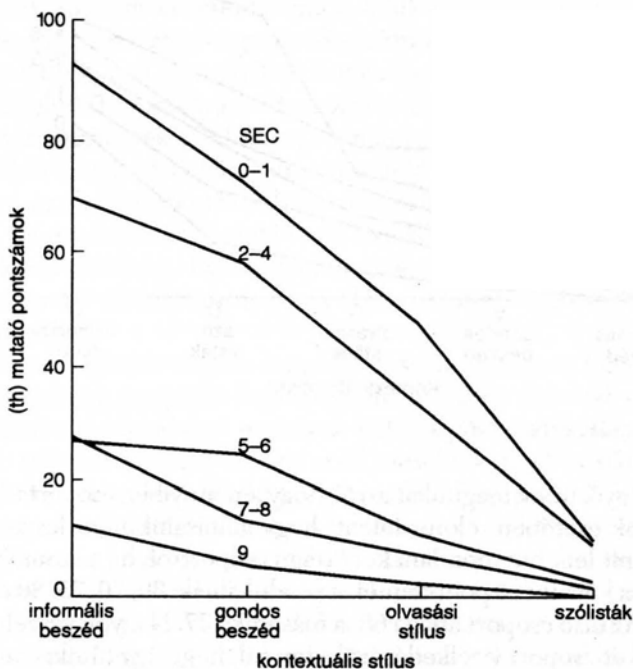
Ha még meg kell győznünk magunkat arról, hogy amennyiben csoportátlagokat használunk kis csoportok esetében, előfordulhat, hogy állításaink nem lesznek igazolhatók, gondoljuk meg, mit lehetne mondani két öttagú csoportról, ha a személyek valamilyen mutató esetében a következő pontszámokat produkálnák: 30, 70, 75, 80 és 85, illetve 75, 76, 77, 78 és 79. Az első csoport átlaga 68, a másodiké 77. Nagyon veszélyes dolog volna bármit állítani a két csoport viselkedéséről azon túl, hogy úgy tűnik, a második csoport homogénebb, mint az első, vagyis kisebb benne a teljesítmények szórása. Pontosan ez az a nehézség, amellyel a teljesítmény-vizsgálatok szembesítik a kritikus olvasót ebben a kutatási hagyományban. Ha nem tudjuk pontosan, hogy mi van az átlagok mögött, mindig óvatosan kell kezelnünk őket, és ugyancsak óvatosan kell kezelnünk az átlagpárok különbségeire vonatkozó állításokat is. A szociolingvisták hajlamosak arra, hogy olyan grafikonokat mutassanak be, amelyet a 7.2 ábrán látunk: eredményeiket bemutató grafikonokat, majd arra próbálnak rávenni minket, hogy vizuális benyomásunk alapján fogadjuk el következtetéseiket is; ritkán próbálnak szigorúan kezelt statisztikai bizonyítékokkal meggyőzni minket, amit pedig a legtöbb más társadalomtudós a dolgok effajta empirikus megközelítésekor normális követelménynek tartana.

Labov az (r) változó mellett más változókat is vizsgált New York Cityben. A talált különbségek szokásos megoszlása némileg más, mint az (r) változóé, annyiban, hogy az átnyúlási jelenség meglehetősen ritka. Labov (1966) azt is tárgyalja, hogy milyenfajta megfigyeléseket tehet az ember egy nyelvi változóval kapcsolatban. A szemléletesség kedvéért a (th) változó esetét mutatja be New York Cityben, közelebbről azt, hogyan ejtik ki a *thing*, *three* és a hasonló szavak szókezdő helyzetében. Három lehetséges

változat van: a [t], a [tθ] és a [θ]. A legutolsó a standard változat, az első a leginkább nem standard (nagyjából *ting* és *tree*), a középső pedig közbülső változat. A 7.3 ábrán látható, hogyan oszlanak meg a (th) *mutatóban* szerzett pontszámok. Minél magasabb a pontszám, annál nagyobb a nem standard forma használata az adott beszédstílusban.

7.3 ábra

A thing-ben, three-ben stb. lévő (th) stilisztikai és szociális rétegzettsége New York Cityben
(A társadalmi-gazdasági helyzet kategóriái azonosak a 7.2 ábrán használtakkal)

Forrás: Labov (1966, 260. p.)

A grafikonról Labov megjegyzi, hogy a beszélőközösség tagjait minden kontextusban megkülönbözteti egymástól a változó használata, jóllehet minden csoport hasonlóan viselkedik, amit a stílusváltást mutató görbék jeleznek. Ugyanakkor az egyének nincsenek tudatában annak, hogy ez az általános séma mindegyik csoportra jellemző, mert minden egyén a saját társadalmi kapcsolataira korlátozódik. Ugyanaz a nyelvi változó szociális és stilisztikai rétegzettséget is jelez.

Érdekes, hogy milyen meglepően szabályos a kibontakozó séma, noha a minta igen kevés egyénből áll (öt személy szerepel minden alcsoportban), és az egyes stílusokban öt vagy tíz megnyilatkozás hangzott el minden egyéntől. Labov megjegyzi, hogy a többi változó hasonló megoszlást mutat New York Cityben, például a (dh) változó, azaz a *this*, *then* szókezdő mássalhangzójának kiejtése, továbbá több vizsgálatban az (ng) változó is. Azt is hozzáteszi, hogy a (th) változó azt jelzi, hogy erős törés van a munkásosztályhoz, illetve a középosztályhoz tartozó csoportok nyelvi viselkedésében, ahogy a 7.2 ábrán látható. Az erős törést mutató megoszlást a sémában *erős rétegzettségnek* nevezi.

Belfast

A Milroy szerzőpáros másképp közelítette meg a változatok használatát, amikor a beszéd bizonyos vonatkozásait vizsgálták az észak-írországi Belfast három munkásosztály lakta területén (Milroy és Milroy, 1978, Milroy, 1980, 1987a). Sok, Észak-Írországban (és másutt) végzett, vizsgálat hangsúlyozta, hogy milyen fontosak a *szociális háló*k. Az ilyen háló, amelyek a rokonsági kapcsolatokból erednek, meghatározzák, hogy milyen elhelyezkedési lehetőségei és más erőforrásai lesznek egy egyénnek. Az emberek szoros és folyamatosan fenntartott kapcsolatokat alakítanak ki egymással, és segítik egymást, elsősorban rokonaikat, másodsorban az azonos vallásúakat. Belfastról azt mondják, hogy városias falvak együttese, amelyben a helyiek szükségét látják a szoros kapcsolatoknak az általuk létezőnek érzékelt külső fenyegetések miatt. Emellett a protestánsok és a katolikusok minden különbségük ellenére megegyeznek abban, hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak a kapcsolathálóknak.

Milroyék az érdekelte, hogy milyen stabil nyelvi normahalmaz alakul ki és marad fenn egy közösségben. Lesley Milroy *vernakuláris normáknak* nevezi ezeket. „Nem annyira a társadalmi pozíciót, inkább a szolidaritás és a kölcsönösség értékeit szimbolizálják, és nincsenek nyilvánosan kodifikálva vagy elismerve” (1980, 35–36. p.). Ezek a normák szemben állnak a középosztály normáival, azokkal, amelyeket legtöbbször valamilyen átfogó társadalmi standard jellegzetességének tekintene. Így aztán Milroyék három stabil belvárosi, munkásosztálybeli közösség beszédét vizsgálták Belfastban. Ezek a következők voltak: Ballymacarrett Kelet-Belfastban – protestáns kerület, ahol kevés férfi munkanélküli van (mert a helyi hajógyár munkahelyei stabilitást biztosítanak), szorosak a férfikapcsolatok, és éles különbség van a férfiak és a nők tevékenységei között, a férfiak a kerületen belül, a nők azon kívül dolgoznak; Hammer, Nyugat-Belfastban, amely szintén protestáns kerület; végül Clonard, szintén Nyugat-Belfastban, katolikus kerület. Hammerben és Clonard-ban is nagy a férfi munkanélküliség (körülbelül 35 százalékos), a férfi kapcsolatok kevésbé szorosak, és nincs éles különbség a férfiak és a

nők tevékenységei között. Következésképp Hammerre és Clonarra is az jellemző, hogy kevésbé erősek a szociális hálók, mint Ballymacarrettben, különösen a férfiak esetében.

Milroyék a részt vevő megfigyelés módosított technikáját alkalmazták; azaz Lesley Milroy részévé vált annak a rendszernek, amelyet tanulmányozott, ahová úgy került be, hogy „egy barát barátjaként” mutatták be, az elemzés pedig olyan adatokon alapult, amelyeket negyvenhat munkásosztálybeli férfi, illetve nő beszélőtől gyűjtött – az adatoknak megközelítőleg egyharmada származott egy-egy közösségből. Milroyék, mivel a szociális hálók érdekelték őket, minden adatközlőjüket megpróbálták egy hatpontos skálán elhelyezni, amely az adott személy részvételét jellemezte a szociális hálóknban. Minden beszélő résztvevő volt, mivel mindegyik közösséget sűrű és sokszoros kapcsolatok jellemeztek. A *sűrűség* arra a tényre utal, hogy több ember osztozik ugyanazon a társadalmi kontaktuson, a *sokszoroság* pedig arra, hogy az emberek egyidejűleg sokféleképpen kapcsolódtak egymáshoz, például rokonként, szomszédként vagy munkatársként. Milroyék hatpontos skálájukhoz, amellyel az egyéni hálóerősséget pontoszták, a következő tényezőket használták: tagság egy nagyon sűrű, helyi alapú nyalábbban; rokonság a közvetlen szomszédságban; együttműködés legalább két azonos nemű, ugyanabból a kerületből való emberrel; és önkéntes szabadidős kapcsolat a munkatársakkal. Nyolc nyelvi változót vizsgáltak, és öt esetben szignifikáns korrelációt találtak a hálóerősség és a nyelvhasználat között, két esetben az eredmény $p < 01$ szinten volt szignifikáns (azaz százból egynél kisebb az esélye annak, hogy nincs ilyen kapcsolat), három esetben pedig $p < 05$ szinten (azaz húsz esetből egynél kisebb a valószínűsége annak, hogy nincs ilyen kapcsolat). A két legerősebb korrelációban szereplő nyelvi változó a *man*, *hat*, *grass* és hasonló szavak magánhangzó-változata (ti. hogy a *father* első magánhangzójához hasonlóan ejtik), illetve a *th* réshang törlése a *mother* és a *brother* szavakban. A leggyengébb korrelációban szereplő nyelvi változók a következők: az olyan szavak, mint a *pull*, a *shove* és a *foot* magánhangzójának a *hut* és a *shut* magánhangzójához hasonló ejtése; az olyan egy szótagú szavak, mint a *peck*, a *went* és a *bet*, vagy az olyan több szótagú szavak, mint *accént* és a *second* hangsúlyos szótagjában lévő magánhangzó ejtése.

Amikor közösségenként alaposabban elemezték az eredményeket, kiderült, hogy egy esettől eltekintve csak Ballymacarrettben volt szignifikáns korreláció a változók és a hálóerősség között. Minél nagyobb a hálóerősség, annál többször fordulnak elő azok a változatok, amelyeket a belfasti vernakulárisal azonosítottak. Ballymacarrettben szignifikáns különbség volt még a férfiak és a nők között a vernakuláris használatában, a férfiak gyakrabban használták. A két másik közösségben a férfiak és a nők nyelvhasználata között nem volt szignifikáns különbség, mind a férfiak, mind a nők ritkábban használták a vernakuláris formákat egy eset kivételével: Clonard-ban a fiatal nők előnyben részesítettek bizonyos vernakuláris változatokat. Láthatólag ők az az élcsapat, amely megpróbálja az alcsoporthba bevezetni a vernakuláris normákat.

Azt látjuk tehát ezekben a belfasti munkásközösségekben, hogy minél erősebb a szociális háló, annál gyakrabban használják a vernakuláris bizonyos nyelvi jellegzetességeit. Az eredmények alátámasztják Milroy (1980, 43. p.) hipotézisét, hogy ti. „egy szoros háló képes normakikényszerítő mechanizmusként működni; és nincs okunk feltételezni, hogy a nyelvi normák kivételt képeznek ez alól. Emellett a szoros hálóstruktúra nagyon általános az alacsony státusú közösségekben”. Hozzáteszi, hogy „a szoros háló a verna-

kuláris megtartásának fontos társadalmi mechanizmusa, amely hatékonyan képes a nyilvánosan megerősített és státusorientált legitim nyelvi normák ellen hatni.” Ismét láthatjuk, hogyan képesek fennmaradni egy nyelv alacsony státusú változatai a „felülről” kiinduló versennyel szemben; használóik egymással való szolidaritását demonstrálják, és valamilyen csoportidentitást alakítanak ki.